

ԵՐԵՎԱՆԻ ԲՆԱԿԵԼԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ 20-ՐԴ ԴԱՐՈՒՄ. 1920-50-ԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱՀԱՏԱԿԱԳԾԱՅԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կարեն Ռուբենի Ազատյան

*Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան, ք. Երևան, ՀՀ
karenazatyan77@gmail.com*

Վերլուծության է ենթարկվում ք. Երևանում 1920-50-ականներին կառուցված բնակելի շենքերի ճարտարապետահատակագծային կառուցվածքը: Քննարկվում է բազմաբնակարան շենքերի ձևավորման գործընթացը, պարզաբանվում են սեկցիոն տիպի նախընտրության պատճառները: Ներկայացվում է պարագծային կառուցապատման մեջ շենքերի ճարտարապետաքաղաքաշինական դասակարգումը, հիմնավորվում է դրա ազդեցությունը հատակագծային լուծումների վրա: Չնայած լուծումների բազմազանությանը, դիտարկելով դրանք հատակագծային կառուցվածքի հորինվածքային ձևավորման տեսանկյունից, վեր են հանվում որոշ օրինաչափություններ: Վերլուծության արդյունքում կատարվում են բնակելի շենքերի ճարտարապետահատակագծային կառուցվածքի առանձնահատկություններն ընդհանրացնող եզրակացություններ:

Առանցքային բառեր. *բնակելի շենք, ք. Երևան, 1920-50-ականներ, կառուցվածք, ճարտարապետահատակագծային, կառուցապատում, հորինվածք, ազդեցություն*

Ներածություն

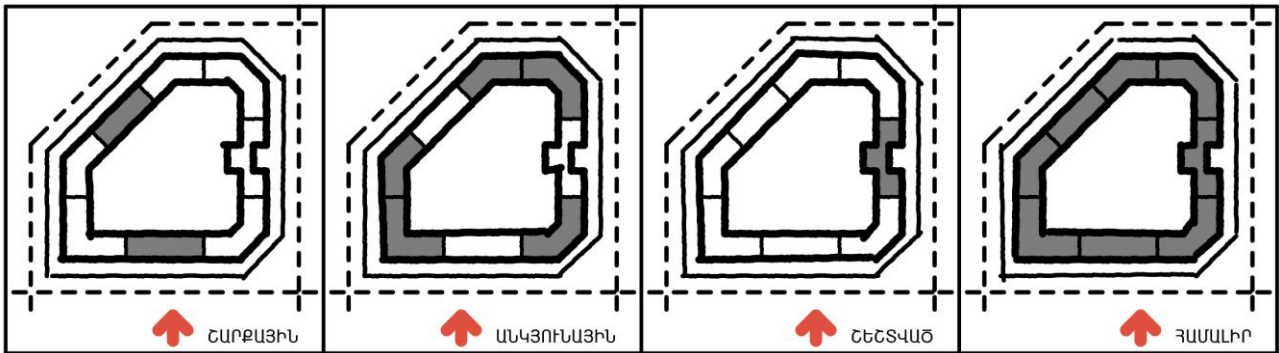
Երևանում 20-րդ դարի առաջին կեսին ձևավորված ֆունկցիոնալ փոխկապակցված քաղաքային կառուցվածքը բնորոշվում է քաղաքի ողջ տարածքի բնակելի շենքերով համաչափ կառուցապատմամբ: Բնակելի շենքերը, որպես փողոցների կառուցապատման միավոր տարր, վերածվում են կառուցապատման տարբեր համալիրներն ընդհանուր հորինվածքում միավորող, քաղաքային տարածության հազեցած սոցիալական միջավայրն ապահովող և յուրօրինակ անսամբլներ ձևավորող ճարտարապետական կառուցվածքների: Կառուցապատման տեսակ է ընտրվում պարագծայինը, ինչն էլ պայմանավորում է շենքերի գծային հորինվածքային մոդելը՝ պարփակված տարածական հորինվածքներ, որտեղ կառույցները տեղադրվում են փողոցների կարմիր գծերով [1, 2]:

Գծային հորինվածքային մոդելի բնակելի շենքերն, ըստ ճարտարապետաքաղաքաշինական դասակարգման ստանդում են տարբեր նշանակություն՝ շարքային, անկյունային, շեշտված, համալիր [3, 4] (նկ.1): Դրանցից յուրաքանչյուրը, ելնելով քաղաքաշինական նախադրյալներից, ձեռք է բերում իրեն բնորոշ ծավալատարածական հորինվածքը [5]: Վերջինս էլ հիմք է հանդիսանում շենքերի ճարտարապետահատակագծային

լուծումների ձևավորման համար, որոնց առանձնահատկությունների բացահայտմանն էլ նվիրված է սույն աշխատությունը [6]:

Վերլուծություն և արդյունքներ

Ճարտարապետահատակագծային կառուցվածքը ձևավորման փուլում: Երևանում 1920-ականների առաջին տարիներին բնակելի շինարարությունը սկզբնավորվում է միահարկ շենքերի կառուցմամբ, որոնք 2...4 բնակարան ներառող տներ են: Արագ բնակեցման համար նախատեսված այս շենքերը մեծամասամբ կրկնում են 20-րդ դարի սկզբի բնակելի կառուցվածքների ճարտարապետահատակագծային սկզբունքները: Բնակարաններն ունեն առանձին մուտքեր փողոցից և բակից, առկա է մեծ, կանաչապատ բակ [7]: Շենքի ճարտարապետահատակագծային լուծումները ձևավորման փուլում են: 1920-ականների այս առաջին միահարկ բնակելի շենքերից են Նալբանդյան փողոցում և Գետառի ափին տեղադրված կառույցները (1924թ., ճարտ.՝ Ն.Բունիաթյան), «Նորեր» համալիրը Վարդանանց և Հանրապետության փողոցների հատման հանգույցում (1926 թ., ճարտ.՝ Բ.Արազյան) [8]:

Նկ. 1. Բնակելի շենքերի ճարտարապետաքաղաքաշինական նշանակությունը պարագծային կառուցապատման կառուցվածքում

Միահարկ շենքերից շատերը չեն պահպանվում, պահպանվածներն էլ սկզբնական տեսքով գոյատևում են կարճ ժամանակ, քանի որ բնակելի շինարարության մեջ նախապատվություն է տրվում բազմահարկ շենքերի կիրառությանը: 1926-27թթ. ք.Երևանում սկսում են կառուցվել բազմաբնակարան 2...3 հարկանի շենքեր: Բազմահարկ շինարարության շրջանակում լայն կիրառություն է ստանում սեկցիոն տիպը, որն առավել նպատակահարմար է տեղական կլիմայական պայմաններում՝ բնակարանների նպաստավոր կողմնորոշման և միջանցիկ օդափոխության ապահովման տեսանկյունից [9]: Իսկ միջանցքային և սրահավոր տիպերի կիրառությունը սահմանափակվում է մի քանի փորձարարական օրինակներով, որոնցից են Պուշկին փողոցում կառուցված բնակելի շենքը (Պուշկին փ. 25, 1926թ., ճարտ.՝ Ա.Թամանյան), «շախմատային» տունը (Պարոնյան փ. 5, 1933 թ., ճարտ.՝ Կ.Հալաբյան, Մ.Մազմանյան) [7]:

Սեկցիոն տիպի բնակելի շենքերը: Բազմահարկ շինարարության գործընթացում տարածում ստացած տիպում սեկցիաները սկզբնական շրջանում մշակվում են առանձին յուրաքանչյուր դեպքի համար: Սակայն ժամանակի ընթացքում, ինչպես և ԽՍՀՄ այլ քաղաքներում, ք.Երևանում ևս տարածում է ստանում տիպային սեկցիաների մշակումն ու

աստիճանաբար կատարելագործումը [10]: Տարբեր մրցույթների արդյունքում լավագույնը ճանաչված մի շարք տիպային մոդելներ լայն կիրառություն են ստանում ք.Երևանի 1945-55թթ. բնակելի շինարարության մեջ: Դրանք բնորոշվում են տնտեսական ցուցանիշների բարելավմամբ և օգտակար մակերեսի աճով, ինչի արդյունքում, կենցաղային պայմանների բարելավմանը գուգահեռ, նվազում է շինարարության արժեքը [9, 11]:

Այսպիսով, ք.Երևանում 1920-50-ականներին կառուցված բնակելի շենքերի մեծամասնությունը սեկցիոն տիպի է: Սակայն դրանց կառուցվածքում, պայմանավորված ծավալատարածական հորինվածքի լուծումներով, առկա են որոշակի տարբերություններ: Դրանք անհրաժեշտ է քննարկել՝ հաշվի առնելով շենքերի ճարտարապետաքաղաքաշինական դասակարգման նշանակությունը, քանի որ վերջինս կարևորագույն դեր ունի ծավալատարածական հորինվածքի և դրանից բխող լուծումների կազմավորման գործընթացում [4, 12]:

Դիտարկելով ք.Երևանում 1920-50-ականներին կառուցված բնակելի սեկցիոն շենքերը հատակագծային կառուցվածքի տեսանկյունից՝ կարելի է վեր հանել որոշ օրինաչափություններ: Դրանց համապատասխան՝ շենքերի ճարտարապետահատակագծային լուծումները կարելի է խմբավորել երեք հիմնական տարբերակով՝ պարզ սիմետրիկ, բարդ սիմետրիկ և ինքնատիպ:

Պարզ սիմետրիկ կառուցվածքն այն տարբերակն է, երբ շենքի հատակագծում կիրառված է մեկ սեկցիա, որը կրկնվում է երկու և ավելի անգամ (նկ. 2ա): Այստեղ հորինվածքային սիմետրիայի առանցքն անցնում է երկու սեկցիաները բաժանող պատով (զույգ թվով սեկցիաների դեպքում) կամ միջին սեկցիայի կենտրոնով (կենտ թվով սեկցիաների դեպքում): Այս տարբերակը պարագծային կառուցապատման մեջ կիրառություն է գտնում հիմնականում շարքային շենքերում, սակայն հանդիպում է նաև անկյունային և շեշտված կառույցներում:

Պարզ սիմետրիկ տարբերակի օրինակ կարելի է դիտարկել Աբովյան փողոցի Մայաթ-Նովա-Մոսկովյան հատվածի կառուցապատման մեջ շարքային դիրք զբաղեցնող բնակելի շենքում (Աբովյան փ. 19, 1929-1931թթ., ճարտ.՝ Ա.Ահարոնյան, Հ.Մարգարյան), որտեղ միննույն սեկցիան կրկնված է երկու անգամ: Կրկնվող սեկցիան հատակագծային լուծմամբ սիմետրիկ է, կողային պատերն էլ ամբողջովին խուլ են, ինչը թույլ է տալիս տվյալ սեկցիան անհրաժեշտ քանակով կրկնել մեկ շենքի կառուցվածքում: Նմանատիպ լուծումները կիրառվել են շարքային բնակելի շենքերում, որտեղ սեկցիաների քանակը պայմանավորված է տարածքի չափերով, ինչպես նաև շենքերի երկարության թույլատրելի սահմաններով (նկ.2ա):

Նալբանդյան և Թումանյան փողոցների անկյունը ձևավորող երկու միանման բնակելի շենքերում (Նալբանդյան փ. 21-23, 1925-27թթ., ճարտ.՝ Ն.Բունիաթյան) նույնպես պարզ սիմետրիկ տարբերակն է: Սակայն այստեղ, ելնելով շենքերի անկյունային կառուցվածքից, սեկցիան ասիմետրիկ է և սիմետրիայի առանցքի նկատմամբ կիրառված է հայելային սկզբունքով: Այս շենքերն անկյունային կառուցվածքում պարզ սիմետրիկ լուծման յուրատեսակ

օրինակներ են, որտեղ բացակայում է կենտրոնական առաջնային սեկցիան, և ընդհանուր սիմետրիան ձևավորվում է երկու հավասարազոր սեկցիաների կիրառմամբ (նկ.2ա):

Պարզ սիմետրիայի շեշտված շենքում կիրառման օրինակ է Թումանյան փողոցի Նալբանդյան-Աբովյան հատվածի կառուցապատման մեջ կարևոր դիրք զբաղեցնող կառույցը (Թումանյան փ. 15, ճարտ.՝ Զ.Բախշինյան): Այստեղ ևս սեկցիան ասիմետրիկ հատակագծային լուծում ունի: Այն եզրային պատի նկատմամբ հայելային տեղադրմամբ ձևավորում է շենքի կառուցվածքը: Այս դեպքում, ի տարբերություն Աբովյան փ. 19 շենքի, սեկցիայի կողային պատերից մեկում առկա են բացվածքներ, հետևաբար, այս լուծումը միևնույն շենքում կարելի է կիրառելի ընդամենը երկու անգամ: Նման լուծումները հիմնականում հանդիպում են շեշտված կառույցներում, որոնք ծավալատարածական կառուցվածքի տեսնակյունից ավարտուն հորինվածքներ են (նկ.2ա):

ԲԱԶՄԱԲՆԱԿԱՐԱՆ ՇԵՆՔԵՐԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՏԱԿԱԳԾԱՅԻՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԻ ՈՐՈՇ ՕՐԻՆԱԶՄՓՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ		
բնութագիր	գրաֆիկական սխեմա	օրինակներ
ՊԱՐԶ ՍԻՄԵՏՐԻԱ	<p>Ա)</p>	
ԲԱՐՂ ՍԻՄԵՏՐԻԱ	<p>Բ)</p>	
ԻՆՔՆԱՎՏԻՄ	<p>Գ)</p>	

Նկ. 2. Բազմաբնակարան շենքերի ճարտարապետահատակագծային կառուցվածքի որոշ օրինաչափություններ

Բարդ սիմետրիկ կառուցվածքն այն տարբերակն է, երբ շենքի հատակագծում կիրառված է երկու սեկցիա, որոնցից մեկը սիմետրիայի կենտրոնն է, իսկ մյուսը, տեղադրվելով եզրերում, եզրափակում է հորինվածքը (նկ.2բ): Այս տարբերակը պարագծային կառուցապատման մեջ կիրառությունն է գտնում մեծամասամբ անկյունային և շեշտված կառույցներում, քանի որ այն հարմար է թե կառուցապատման անկյունների ձևավորման, թե գծային հատվածներում շեշտված հորինվածքների կազմակերպման համար: Սակայն բարդ սիմետրիան հանդիպում է նաև շարքային շենքերում: Այսպիսի օրինակ է, մասնավորապես, Տերյան փողոցի Սայաթ-Նովա-Մոսկովյան հատվածի կառուցապատման մեջ շարքային դիրք զբաղեցնող բնակելի շենքը (Տերյան փ. 61, 1946-1947թթ., ճարտ.՝ Կ.Հակոբյան), որտեղ, չնայած կողային խուլ պատերին, կիրառված է երկու տիպի սեկցիա: Միջին սեկցիան սիմետրիայի կենտրոնն է և առավել հանդիսավոր է: Կողային հատվածներում հայելային սկզբունքով կիրառված է երկրորդ սեկցիան, որն էլ եզրափակում է հորինվածքը: Շարքային շենքերում նման լուծման կիրառումը կապված է ինչպես հողամասի չափերի (երբ երկարության հավասարաչափ բաժանումը թույլ չի տալիս ապահովել միավոր սեկցիայի անհրաժեշտ լուծումները), այնպես էլ արտաքին ճարտարապետությանը որոշակի աշխուժություն հաղորդելու ձգտման հետ (նկ.2բ):

Բարդ սիմետրիայի անկյունային շենքում կիրառման օրինակ է Ամիրյան և Զաքիյան փողոցների անկյունը ձևավորող կառույցը (Ամիրյան փ. 5, 1947թ., ճարտ.՝ Կ.Հակոբյան): Այստեղ սիմետրիայի կենտրոնն անկյունային սեկցիան է, որի երկու կողմերում տեղադրված է երկրորդ սեկցիան: Անկյունային սեկցիայի լուծումներն առավել հագեցած բնույթ ունեն, իսկ եզրայինը լուծված է համեմատաբար հանգիստ՝ ներդաշնակվելով գծային կառուցապատմանը: Նման լուծումն անկյունային շենքերում ամենատարածված տարբերակն է: Այն ձևավորում է անկյան նկատմամբ սիմետրիկ, ավարտուն հորինվածք, որը դասական պարագծային կառուցապատման մեջ անկյունների կազմակերպման առավել ընդունված մոտեցումն է (նկ.2բ):

Նշված շենքի Ամիրյան փողոցի ուղղությամբ շարունակությունն է հանդիսանում Զաքիյան փողոցի և Հանրապետության հրապարակի միջև ընկած հատվածում շեշտված դիրք զբաղեցնող կառույցը (Ամիրյան փ. 3, 1946-47թթ., ճարտ.՝ Կ.Հակոբյան), որտեղ նույնպես կարելի է դիտարկել բարդ սիմետրիա: Այստեղ կենտրոնական, միջին սեկցիան տեղադրված է կարմիր գծից ներս՝ ձևավորելով շքաբակ: Սեկցիաների գլխավոր և երկրորդական նշանակությունը շեշտված է ճակատային լուծումներում: Կենտրոնական սեկցիայի ճակատն առավել հագեցած է, կողային սեկցիաներինը՝ ավելի զուսպ: Արդյունքում ձևավորվում է հանդիսավոր, քաղաքային համալիրի կարևոր հանգույցին հարիր ավարտուն հորինվածք: Նման լուծման օրինակներ հանդիպում են այն բնակելի շենքերում, որտեղ ընդհանուր սիմետրիայի պայմաններում անհրաժեշտություն է ծագում առավելագույնս շեշտել շենքի կենտրոնական հատվածը (նկ.2բ):

Ինքնատիպ կառուցվածքն այն տարբերակն է, երբ շենքի հատակագծում կիրառվում են երկու և ավելի սեկցիաներ, որոնք, կախված ճարտարապետաքաղաքաշինական նշանակությունից, ձևավորում են որոշակի պայմաններին համապատասխան ասիմետրիկ

հատակագծային հորինվածքներ (նկ.2գ): Այս տարբերակը կիրառություն է գտնում պարագծային կառուցապատման անկյունային և շեշտված շենքերի լուծումներում:

Անկյունային շենքի ինքնատիպ լուծման օրինակ է Մաշտոցի պողոտայի և Պուշկինի փողոցի անկյունը ձևավորող կառույցը (Մաշտոցի պ. 30, 1929թ., ճարտ.՝ Բ.Արազյան), որտեղ կիրառված է երկու տիպի սեկցիա: Ի տարբերություն բարդ սիմետրիկ տարբերակի, որտեղ երկու սեկցիաներից մեկը հորինվածքային կենտրոնն է, իսկ մյուսը, տեղադրվելով կողային հատվածներում, եզրափակում է հորինվածքը, այստեղ սեկցիաներն ունեն յուրատեսակ տեղադրություն: Դրանցից մեկը երեք անգամ կրկնվում է Պուշկինի փողոցի ուղղությամբ՝ ձևավորելով գծային կառուցապատում, իսկ մյուսը տեղադրված է եզրում և կազմակերպում է անկյունը: Ճարտարապետահատակագծային կառուցվածքն ասիմետրիկ է: Նման լուծումները հանդիպում են այն անկյունային շենքերում, որոնց հողամասի ուրվագծի յուրահատկությունը բերում է կողային հատվածներին բաժին ընկնող չափերի էական տարբերության (նկ.2գ):

Շեշտված գծային շենքի ինքնատիպ լուծման օրինակ է Թումանյան փողոցի Փարպեցի-Մարյան հատվածի կառուցապատման մեջ գլխավոր դիրք զբաղեցնող կառույցը (Թումանյան փ. 35, 1949թ., ճարտ.՝ Կ.Հակոբյան): Այստեղ կիրառված երկու սեկցիաներից մեկն առաջնային նշանակության է, մյուսը՝ շարքային: Սակայն ի տարբերություն բարդ սիմետրիայի, այստեղ հորինվածքն ասիմետրիկ է: Գլխավոր սեկցիան տեղադրված է եզրում, իսկ երկրորդականը հաջորդաբար կրկնվում է դրա շարունակությամբ: Նման օրինակները հիմնականում կիրառվում են այն դեպքերում, երբ տվյալ շենքի ասիմետրիկ հորինվածքը, դիտվելով որպես ընդհանուր կառուցապատման մասնիկ, հավասարակշռության է գալիս ամբողջական հորինվածքի սահմաններում: Տվյալ դեպքում հեղինակը փորձել է ստեղծել զարգացման հնարավորությամբ ամբողջական հորինվածքի մի հատված: Փողոցի կառուցապատման միապաղատությունից խուսափելու համար շենքն ավարտվում է գլխավոր սեկցիայի բարձր ծավալով, որն ամրապնդում է հորինվածքի եզրը: Նախատեսվել է, որ կառուցապատման շարունակության մեջ կիրականացվի նմանատիպ ճարտարապետական ձևավորում, ինչը թույլ կտա կազմակերպել հավասարակշռված հորինվածքային անսամբլ (մտահղացումը չի իրականացվել) [13] (նկ.2գ):

Շեշտված շենքի ինքնատիպ լուծման այլ օրինակ է Մաշտոցի պողոտայի հյուսիսային վերջավորության ճարտարապետական անսամբլի մասնիկ կազմող, Մոսկովյան-Իսահակյան հատվածը ձևավորող կառույցը (Մաշտոցի պ. 41, 1941թ., ճարտ.՝ Ս.Սաֆարյան, Ա.Նուշիկյան): Այս դեպքում կիրառված են չորս սեկցիաներ, որոնցից մեկը կրկնվող է, մյուսները՝ ինքնատիպ: Կրկնվողը երկու կողմից խուլ պատերով պարփակված շարքային սեկցիա է, որը ձևավորում է Մաշտոցի պողոտայի երկարաձիգ ուղղությունը: Երկու ինքնատիպ սեկցիաները ձևավորում են Իսահակյան և Մոսկովյան փողոցների հետ հատման անկյունները, իսկ երրորդը՝ Մոսկովյան փողոցի ուղղությամբ շենքի վերջավորությունը (նկ.2գ):

Նման տարբերակի այլ օրինակ է Սայաթ-Նովա փողոցի Տերյան-Բայրոն հատվածը ձևավորող շեշտված կառույցը (Սայաթ-Նովա փ. 3-7, ճարտ.՝ Զ.Բախշինյան), որտեղ կիրառված

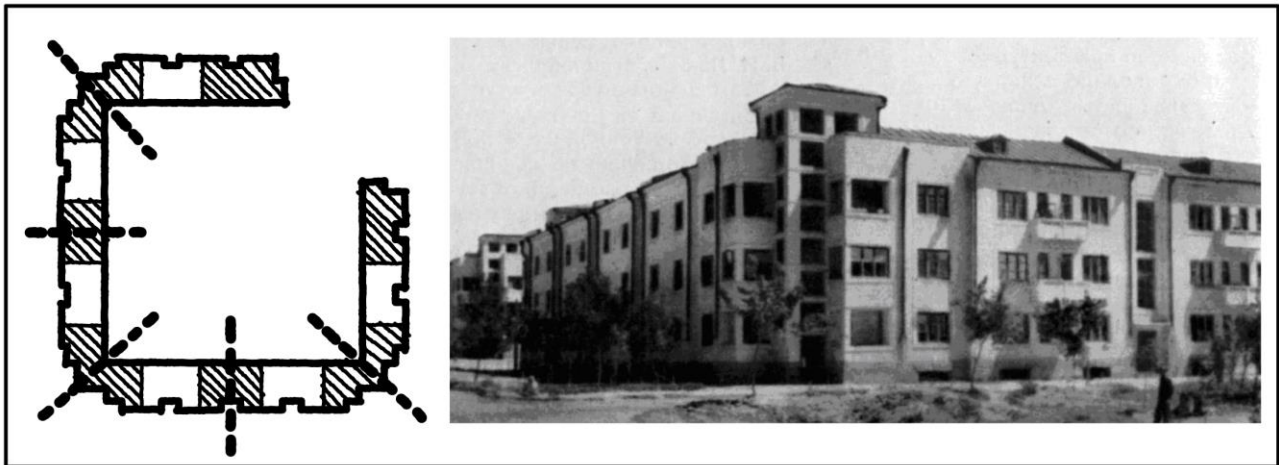
են յոթ սեկցիաներ: Դրանցից կրկնվող կարելի է համարել միայն մեկը, որը կիրառված է երկու անգամ հաջորդաբար, իսկ մյուսները ինքնատիպ են՝ կապված հատակագծային չափերի և ուրվագծի առանձնահատկությունների հետ: Կրկնվող սեկցիաներով ձևավորված ծավալը տեղադրված է Սայաթ-Նովա փողոցի ուղղությամբ: Այն շենքի կենտրոնական առանցքն է (շեշտված է մեկ հարկ ավել՝ բարձրությամբ և ընդհանուր ծավալից առաջ տեղադրմամբ): Այս հատվածը եզրերից շարունակում են երկու ինքնատիպ գծային սեկցիաները, որոնց միևնույն լուծումը չկրելու հանգամանքը կապված է հատակագծային չափերի տարբերությամբ: Այնուհետև դրանց երկու կողմերում շարունակում են անկյունային սեկցիաները, որոնք ձևավորում են Տերյան և Բայրոն փողոցների անկյունները: Անկյունային սեկցիաների լուծումների տարբերությունը (հատկապես արտահայտված հատակագծերում) պայմանավորված է փողոցների հատման անկյունների շեղությամբ: Շենքը երկու ուղղություններում ավարտվում է եզրային սեկցիաներով, որոնք նույնպես տարբեր լուծում ունեն՝ կապված ինչպես հատակագծային չափերի, այնպես էլ փողոցների նշանակության և կառուցապատման առանձնահատկությունների հետ (նկ.2գ):

Ինքնատիպ ճարտարապետահատակագծային կառուցվածքը սովորաբար բխում է տվյալ շենքերի բարդ հատակագծային ուրվագծից [4]: Այն տեսանելի է ք.Երևանի շեշտված նշանակության այն կառույցներում, որոնք տեղադրվել են քաղաքի ուղղանկյուն և շառավղաօղակային կառուցապատման հանգույցներում: Ելնելով քաղաքաշինական կարևոր հատվածներում տեղադրվող շենքերի կերպարին ներկայացվող պահանջներից՝ դրանք պարագծային կառուցապատման մեջ ստացել են անկանոն և բարդ ուրվագիծ, որտեղ մեկ կամ երկու սեկցիաների կիրառմամբ անհնար կլիներ ապահովել բնակելի շենքի կառուցվածքը:

Համալիր նշանակության կառուցվածքներ: Անդրադառնալով ճարտարապետա-քաղաքաշինական դասակարգման համալիր նշանակության կառույցների հատակագծային առանձնահատկություններին, պետք է նշել, որ դրանցում, ելնելով քաղաքաշինական տեղադրման, ծավալատարածական և հատակագծային ուրվագծի նախապայմաններից, կիրառվում են բոլոր վերը նշված տարբերակները: Քննարկված տարբերակներից վերջին երկուսը բնույթով համալիր կառուցվածքներ են, որտեղ տեսանելի են պարզ և բարդ սիմետրիկ, ինչպես նաև ինքնատիպ լուծումների համատեղ կիրառման տարբերակներ (նկ.3):

Համալիր կառուցվածքի բնորոշ օրինակ է Սինթետիկ կաուչուկի գործարանի բնակելի համալիրը Շենգավիթում (1933թ., ճարտ.՝ Գ.Քոչար, Մ.Մազմանյան, Հ.Մարգարյան, Ս.Սաֆարյան): Այստեղ հատակագծային լուծումների համակարգված բնույթը պայմանավորված է ընդհանուր համալիրի կանոնավոր կառուցվածքով: Մշակված երեք սեկցիաներից մեկը գծային է, մյուսը՝ անկյունային, երրորդը՝ եզրային: Կրկնվող գծային սեկցիան տեղադրված է փողոցների ուղղություններով, հատումները ձևավորված են անկյունային սեկցիաներով, ծայրերում եզրային սեկցիաներն են: Պարփակ քառակուսու ձև ունեցող պարագծային կառուցապատման տարբեր

հատվածներում առկա են պարզ և բարդ սիմետրիկ, ինչպես նաև ինքնատիպ տարբերակները, ինչը բնորոշ է համալիր նշանակության բոլոր բնակելի կառուցածքներին [14] (նկ.3):

Նկ. 3. Բնակելի թաղամաս Շենգավիթում. 1933 թ. ճարտ.՝ Գ.Քոչար, Մ.Մազմանյան, Հ.Մարգարյան, Ս.Մաֆարյան

Եզրակացություն

Երևանում 1920-50-ականներին կառուցված բնակելի շենքերի ճարտարապետահատակագծային լուծումների վերլուծությունն ու ընդհանրացումը թույլ են տալիս կատարել հետևյալ եզրակացությունները:

1. Բնակելի շենքերի ճարտարապետահատակագծային լուծումները սկզբնական շրջանում գտնվում են ձևավորման փուլում և չունեն հստակ սկզբունքներ: 1920-ականներին կառուցված, հիմնականում նախորդ շրջանի լուծումները կրկնող միահարկ առանձնատնային տիպի շենքերին հաջորդող փորձարարական աշխատանքների արդյունքում նախապատվություն է ստանում բազմահարկ, բազմաբնակարան, սեկցիոն շենքերի շինարարությունը:

2. Սեկցիոն շենքերի ճարտարապետահատակագծային լուծումներում, պայմանավորված դրանց ծավալատարածական հորինվածքի առանձնահատկություններով, արտահայտվում են որոշակի օրինաչափություններ: Դրանց համապատասխան՝ բնակելի սեկցիոն շենքերի ճարտարապետահատակագծային լուծումները կարելի է խմբավորել երեք հիմնական տարբերակի:

- Պարզ սիմետրիա: Այս տարբերակում կիրառվում է մեկ տիպի սեկցիա, որը շենքի կառուցվածքում կրկնվում է երկու և ավելի անգամներ: Հորինվածքային սիմետրիայի առանցքն անցնում է սեկցիաները բաժանող պատով կամ միջին սեկցիայի կենտրոնով: Այս տարբերակն առավել բնորոշ է շարքային շենքերին, սակայն կիրառվել է նաև գծային կառուցապատման մեջ շեշտված դիրք զբաղեցնող և անկյունային կառույցներում:
- Բարդ սիմետրիա: Այս տարբերակում կիրառվում են երկու տիպի սեկցիաներ, որոնցից մեկը սիմետրիայի կենտրոնն է, իսկ մյուսը, տեղադրվելով դրա թևերում, եզրափակում է հատակագծային հորինվածքը: Հորինվածքային սիմետրիայի առանցքն անցնում է միջին, առաջնային նշանակության սեկցիայի կենտրոնով: Այս տարբերակը բնորոշ է անկյունային և

շեշտված շենքերին, շարքային կառույցներում այն հանդիպում է հազվադեպ: Անկյունային շենքերում այն ձևավորում է անկյան նկատմամբ սիմետրիկ հորինվածք, իսկ շեշտված գծային շենքերում նպաստում է կենտրոնական, ավարտուն հորինվածքների ձևավորմանը:

- Ինքնատիպ լուծում: Այս տարբերակում կիրառվում են երկու և ավելի տիպի սեկցիաներ, որոնք ձևավորում են ասիմետրիկ՝ ճարտարապետաքաղաքաշինական նշանակությանը և դրանից բխող հատակագծային բարդ ուրվագծին համապատասխան յուրօրինակ հորինվածքներ: Այս տարբերակն առավել բնորոշ է շեշտված շենքերին՝ պայմանավորված կառույցի ծավալն ու որոշակի հատվածը շեշտելու, հանդիսավորություն հաղորդելու, ինչպես նաև տարբեր նշանակության փողոցների կառուցապատմանը ներդաշնակվելու անհրաժեշտությամբ: Անկյունային շենքերում ինքնատիպ լուծումներ կիրառվում են հիմնականում հողամասի անկանոն հատակագծման դեպքերում:
3. Ճարտարապետաքաղաքաշինական դասակարգմամբ համալիր նշանակության բնակելի կառույցներում կիրառվում են ճարտարապետահատակագծային լուծման բոլոր տարբերակները՝ ելնելով քաղաքաշինական տեղադրման, հորինվածքային, ծավալատարածական լուծումների, ինչպես նաև հատակագծային ուրվագծի տարբեր պայմաններից: Նման համալիրների տարբեր հատվածներում կողք-կողքի կարելի է դիտարկել պարզ և բարդ սիմետրիկ, ինչպես նաև ինքնատիպ տարբերակները, որոնք համատեղ կիրառմամբ ստեղծում են միասնական անսամբլային լուծումներով բնակելի համալիրներ:
4. Երևանում 1920-50-ականներին կառուցված բնակելի շենքերի ճարտարապետահատակագծային լուծումները ձևավորվել են երկու հիմնական գործոնների ազդեցությամբ: Մի կողմից դրանք աշխարհագրական-կլիմայական պայմաններն ու ժամանակի սոցիալ-հասարակական պահանջներն են, մյուս կողմից՝ կառուցապատման քաղաքաշինական նախադրյալներն ու դրանցից բխող շենքերի ծավալատարածական հորինվածքները:

ЖИЛИЩНАЯ АРХИТЕКТУРА ЕРЕВАНА В 20-м ВЕКЕ: ОСОБЕННОСТИ АРХИТЕКТУРНО-ПЛАНИРОВОЧНЫХ РЕШЕНИЙ СООРУЖЕНИЙ 1920-50-х ГОДОВ

Карен Рубенович Азатян

*Национальный университет архитектуры и строительства Армении, г.Ереван, РА
karenazatyan77@gmail.com*

Анализируется архитектурно-планировочная структура жилых домов г.Еревана, сооруженных в 1920-50-х гг. Обсуждается процесс формирования многоквартирных зданий, выявляются причины предпочтения секционного типа. Представляется архитектурно-градостроительная классификация сооружений в периметральной застройке, обосновывается ее воздействие на планировочные решения. Несмотря на разнообразие решений, рассматривая их с точки зрения композиционного формирования планировочной структуры, выделяются некоторые

закономерности. В результате анализа, даются заключения, обобщающие особенности архитектурно-планировочной структуры жилых домов.

Ключевые слова: жилой дом, г.Ереван, 1920-50-ые годы, структура, архитектурно-планировочный, застройка, композиция, воздействие

RESIDENTIAL ARCHITECTURE OF YEREVAN IN THE 20TH CENTURY. THE PECULIARITIES OF ARCHITECTURAL AND PLANNING SOLUTIONS OF 1920-50s BUILDINGS

Karen Azatyan

*National University of Architecture and Construction of Armenia, Yerevan, RA
karenazatyan77@gmail.com*

The architectural and planning structure of residential buildings of Yerevan built in 1920-50s are analyzed in the article. The process of formation of multi-apartment buildings is discussed, the reasons for preferring of sectional type are revealed. Architectural and urban planning classification of structures in perimeter development is presented, its influence on planning solutions is justified. Despite the variety of solutions, considering them from the point of view of the compositional formation of the planning structure, some regularities are distinguished. As result of the analysis, conclusions summarizing the features of the architectural and planning structure of residential buildings are given.

Keywords: residential building, Yerevan, 1920-50s, structure, architectural and planning, development, composition, impact

Գրականություն

1. Григорян А.Г., Товмасын М.Л. Архитектура Советской Армении. - М.: Стройиздат, 1986. - 320 с.
2. Азатян К.Р. Жилищная архитектура Еревана в XX в. Основные этапы развития процесса организации дворового пространства // Вестник МГСУ. – М., 2018. - Т. 13, вып. 3 (114). - С. 301-308.
3. Ազատյան Կ.Ռ. Բնակելի շենքերի ճարտարապետաբանական խնդիրները Երևանի XX դարի առաջին կեսի կառուցապատման մեջ // ԵՃՇՊՀ գիտ. աշխ. ժողովածու. - Երևան. - 2012: Հ. III (46): - Էջ 3-15:
4. Бархин М.Г. Город. Структура и композиция. - М.: Наука, 1986. - 264 с.
5. Зурабян З.А. Особенности архитектуры жилого дома на начальном этапе развития многоквартирного городского жилища Еревана // Сб. науч. тр. ЕГУАС. – Ереван, 2010. - Т. III (39). - С. 21-23.
6. Ягольник Е.С. Особенности планировочной организации кварталов малоэтажной жилой застройки в структуре крупного города на примере Иркутска // Вестник МГСУ. – 2015. - № 11. - С. 16-28.
7. Гаспарян М.А. Архитектура Еревана XIX – начала XX века. – Ереван: Изд-во «Ушардзан», 2008. - 200 с.
8. Долуханян Л.К. Архитектура Советской Армении: 20-ые годы. – Ереван: Сов.грох, 1980. - 85 с.

9. Арутюнян В.М., Асратян М.М., Меликян А.А. Архитектура Советской Армении. - М.: Стройиздат, 1972. - 158 с.
10. Шагов Н.В., Верёвкина И.Д., Кокшарова Е.А. Развитие типового жилищного строительства в Советской России с 1917 по 1940 г. // Вестник МГСУ. - 2013. - № 4. - С. 22—31.
11. Архитектура Советской Армении / З.Т. Бахшиян, Р.Б. Азибекян, О.С. Маркарян и др. – М.: Изд-во Арх. и градостр., 1951. - 179 с.
12. Иконников А.В. Архитектура города. - М.: Стройиздат, 1972. - 215 с.
13. Халпахчян О.Х., Астафьева-Длугач М.И. Корюн Акопян. (сер. Народные Архитекторы СССР) / ВНИИ теории арх. и градостр. - М.: Стройиздат, 1991. - 227 с.
14. Мастера Армянской Архитектуры. О.Маргарян / Союз Архитекторов Армении. - Ереван, 2001. - 39 с.

References

1. Grigoryan, A.G., Tovmasyan, M.L. (1986), *Arkhitektura Sovetskoy Armenii* [Architecture of Soviet Armenia]. Moscow, Stroyizdat Publ., 320 p.
2. Azatyan, K.R. (2018), “Zhilishchnaya arkhitektura Yerevana v XX v. Osnovnyye etapy razvitiya protsessa organizatsii dvorovogo prostranstva” [Residential architecture of Yerevan in 20th century. The main stages of development of the yard space organization process]. *Vestnik MGSU [Proceedings of Moscow State University of Civil Engineering]*, vol. 13, no. 3 (114), pp. 301-308. (in Russian).
3. Azatyan, K.R. (2012), “Bnakeli shenqeri chartarapetaqaghaqashinakan khndirneri Yerevani XX dari arajin kesi karutsapatman mej” [The architectural and town planning problems of the residential buildings built in the development of Yerevan in the first half of 20th century]. *YCHSHPH gitakan ashkhatutyunneri zhoghovatsu [Proceedings of Yerevan State University of Architecture and Construction]*, no. 3 (46), pp. 3-15. (in Armenian).
4. Barkhin, M.G. (1986), *Gorod. Struktura i kompozitsiya* [City. Structure and composition]. Moscow, Nauka Publ., 264 p.
5. Zurabyan, Z.A. (2010), “Osobennosti arkhitektury zhilogo doma na nachal’nom etape razvitiya mnogokvartirnogo gorodskogo zgilishcha Yerevana” [Features of the architecture of the residential building at the initial stage of the development of a multi-apartment urban dwelling in Yerevan]. *Sbornik nauchnykh trudov EGUAS [Proceedings of Yerevan State University of Architecture and Construction]*, no. 3 (39), pp. 21-23. (in Russian).
6. Yagol’nik, E.S. (2015), “Osobennosti planirivochnoy organizatsii kvartalov maloetazhnoy zhiloy zastroyki v structure krupnogo goroda na primere Irkutsk” [Planning organization features of blocks of low-rise buildings in the structure of a big city Irkutsk]. *Vestnik MGSU [Proceedings of Moscow State University of Civil Engineering]*, no. 11, pp. 16-28. (in Russian).
7. Gasparyan, M.A. (2008), *Arkhitektura Yerevana XIX – nachala XX veka* [Architecture of Yerevan of the 19th-early 20th century]. Yerevan, Hushardzan Publ., 200 p.
8. Dolukhanyan, L.K. (1980), *Arkhitektura Sovetskoy Armenii: 20-yye gody* [Architecture of Soviet Armenia: 1920s]. Yerevan, Sov.Grokh. Publ., 85 p.

9. Arutyunyan, V.M., Asratyan M.M., Melikyan A.A. (1972), *Arkhitektura Sovetskoy Armenii* [Architecture of Soviet Armenia]. Moscow, Stroyizdat Publ., 158 p.
10. Shagov, N.V., Verevkina, I.D., Koksharova, E.A. (2013), “Razvitie tipovogo zhilishch-nogo stroitel'stva v sovetskoy Rossii s 1917 po 1940 g.” [Development of Standard Housing in Soviet Russia from 1917 till 1940]. *Vestnik MGSU [Proceedings of Moscow State University of Civil Engineering]*, no. 4, pp. 22-31. (in Russian).
11. Bakhshinyan, Z.T., Azibekyan, R.B., Margaryan, O.S., Arutyunyan, W.M., Babayan, L.M. (1951), *Arkhitektura Sovetskoy Armenii* [Architecture of Soviet Armenia]. Moscow, Architecture and Urban Planning Publ., 179 p.
12. Ikonnikov, A.V. (1972), *Arkhitektura goroda* [Architecture of the city]. Moscow, Stroyizdat Publ., 215 p.
13. Khalpakhchyan, O.Kh., Astaf'eva-Dlugach, M.I. (1991), *Koryun Akobyan (seria Narodnye Arkhitektory SSSR)* [Koryun Hakobyan (series People's Architects of the USSR)]. Moscow, Stroyizdat Publ., 227 p.
14. Union of Architects of Armenia (2001), *Mastera Armyanskoy Arkhitektury. O.Margaryan* [Masters of Armenian Architecture. H.Margaryan]. Yerevan, 39 p.

Աշխատանքն իրականացված է ՀՀ պետական բյուջեից գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորմամբ «ՀՀ Քաղաքաշինական, ճարտարապետական և շինարարական համալիրների կայուն զարգացման ուղիների բացահայտում, ճշգրտում, ներդրման առաջարկությունների և հանձնարարականների մշակում՝ մշտական մոնիտորինգի կիրառմամբ» ծրագրի շրջանակում:

Ազատյան Կարեն Ռուբենի, ճարտ. թեկն., դոց. (ՀՀ, ք.Երևան) - ՃՇՀԱՀ, ակ. Ալ. Թամանյանի անվ. Քաղաքաշինության, ճարտարապետության և շինարարության պրոբլեմային լաբորատորիա, գ.ա., ճարտարապետական նախագծման և ճարտարապետական միջավայրի դիզայնի ամբիոն, (+374) 55774607, karenazatyan77@gmail.com

Азатян Карен Рубенович, канд. архит., доц. (РА, г.Ереван) - НУАСА, Проблемная лаборатория Градостроительства, архитектуры и строительства им. академика Ал. Таманяна, н.с., кафедра Архитектурного проектирования и дизайна архитектурной среды, (+374) 55774607, karenazatyan77@gmail.com

Azatyany Karen, PhD in Architecture, associate professor (RA, Yerevan) - NUACA, Research Laboratory of Urban Development, Architecture and Construction by Academician Al. Tamanyan, scientific researcher, Chair of Architecture Drafting and Design of Architectural Environment, (+374) 55774607, karenazatyan77@gmail.com

Ներկայացվել է՝ 19.09.2018թ.

Ընդունվել է տպագրության՝ 25.09.2018թ.